

Tóth Aladár, aki a *Nyugat* zenekritikusa volt — a Pesti Napló hasábjain a Bartók-bemutatók krónikás tanúja —, a Szabolcsi Bencével szerkesztett zenei lexikonban így jellemzi Bartók művészetét: „Az ember világát itt határtalan őserdők övezik; ebben a vadonban Bartók Ázsiában sarjadt pogány, látnoki fantáziája lép-ten-nyomon titokzatos isteneket, leskelődő erőket, féktelen gesztusokkal mozduló gigászi árnyakat lát.”

Az *Allegro barbaro* — Tóth Aladár recenziói értelmében — „vérforraló harci vízió, amelyben a dübörgő és súlyos ostinato-ritmusok a barbár erők főhordozói”.

Végtelenségig idézhetnénk.

Mindettől a lovasok vágatása az ázsiai steppéken nem egészen idegen képzet-társítás.

A vak tyúk, ha szemet talál, hagyjuk meg.

És még valamit.

Ady Endre igen sok versében lovas metaforákat használ, nemegyszer honfog-lalás kori utalásokat is. Találomra ütöm fel összes verseinek kötetét:

„Riadó, szennyes, kerge nyájak
Ne állítsák meg új lovát
Emberednek, hogy hadd nyargaljon
Előbbre és tovább.”

Ezt az az Ady Endre írta, akinek költészete Bartókhhoz, mint tudjuk, annyira közel állt.

Megjegyzés Horváth Béla Bartók-felfedezéséhez

A *Tiszatáj* ünnepi alkalomhoz méltó Bartók-fejezetében (1981. március) Horváth Béla, kit személyesen ismerni nincs szerencsém, tehát részemről a személyes indulat kizárt, Ujfalussy József Bartók-breviáriumának egy kétségbevonhatatlanul létező el-lentmondására hívja fel a figyelmet s ismerteti az ellentmondást feloldó saját kutató-sainak eredményeit (Megjegyzés a „Bartók-breviárium” új kiadásához, 63—72. l.). Idézi a Breviárium 484., illetve 485—489. lapján közölt Bartók-levelet, azok jegyzeteit s jogosan teszi szóvá, hogy a jeles publikációban megvilágítatlan marad egy Bartók által említett „nyilatkozat”. (Megjegyzem: a kötet 1958-as első kiadásában még nem is lehetett hitelt érdemlő magyarázatot adni e nyilatkozat mibenlétére, az 1974-es bővített második kiadásban azonban, mint látni fogjuk, ez már lehetséges lett volna. Ezt a kiadást s a mostani harmadikat — mely változatlan újryomása az 1974-esnek — két nagy tudású fiatal Bartók-kutató gondozta.)

A dolog lényege a Breviárium reflektálatlan dokumentumai szerint is abban rejlik, hogy Baden-Badenben előadták Bartók népdalfeldolgozásait — egyelőre ma-radjunk ennyiben — s a náci jog-„védelem” a mű tantiémjét, mint átdolgozást, leszállította. Bartók ez ellen tiltakozott, művének előadását letiltotta.

Horváth Béla filológusi szenvedéllyel kereste e nyilatkozat nyomát (68. lap). „Elsősorban Bécsben és Berlinben kaptam olyan szálakat, amelyek végigkövetése révén végül is Rómában sikerült célhoz jutnom, ráakadnom Bartók Béla idejuttatott, idegen nyelvű, hatoldalas »Nyilatkozat«-ára [...]” — írja. Néhány sorban (68. l.) arról is beszámol, nem tudható, milyen Bartók-művet tűztek ki 1938-ban Baden-Badenben előadásra.

Felfedezésének — a közreadott Bartók-nyilatkozatnak — értékéből azonban szinte mindent levon az a tény, hogy — *nem felfedezés*. Bartók és a náci jogvédelem vitáját ugyanis Somfai László filológiai pontossággal publikálta az Akadémiai Kiadó által megjelentetett Documenta Bartókiana című forráskiadvány 1970-es keltezésű 4. füzetében. („Eine Erklärung Bartóks aus dem Jahre 1938” [Bartók nyilatkozata 1938-ból] 148—164. l.) Az idegen nyelvű akadémiai kiadványról a szélesebb zenei közvélemény Fábian Imre könyvismertetéséből szerezhetett tudomást (*Muzsika*, XIII. évf. 9. szám, 1970. szeptember, 37. l.). A különleges esetről a szakmainál sokkalta szélesebb nyilvánosságot dr. Timár István, Szerzői Jogvédő Hivatalunk ma már nyugdíjban levő, kiváló tollú főigazgatója tájékoztatta a Magyar Nemzet 1973. május 29-i számában („Bartók Béla vitája 1938-ban a náci Németország szerzői jogvédő társaságával”). A Bartók-művek magyar hanglemez-összkiadásának a szóban forgó népdalfeldolgozásokat tartalmazó s a hetvenes évek elején megjelent felvételén — amely szintén nagy példányszámban forog közkézen — a kommentárokat író Kárpáti János, ha röviden is, szintén kitér az ügyre (SLPX 11 510). Sajnos, a lemezösszkiadás ismertető szövegeit, amelyek messze túlhaladják a szokványos lemezszak-magyarzatok filológiai-esztétikai értékeléseit, a nemzetközi gyakorlattal ellentétben, nálunk a kutatás alig veszi figyelembe, forrásmunkának nemigen használja. Még csak annyit, hogy Demény János nagy Bartók-levelezéskötetében (Zene-műkiadó, 1976) Bartók nyilatkozatát ugyan nem, de az ügyvel kapcsolatos leveleit, a Documenta Bartókiana 4. füzete nyomán magyarul is közreadja (728—730. l.), mégpedig a forrás pontos megjelölésével, tehát a dolgot innen kiindulva is fel lehetett volna göngyölníteni.

Horváth Béla (*Tiszatáj*, 1981. március, 68. l.) bizonytalan a tekintetben is, hogy Bartóknak miféle népdalfeldolgozásai váltották ki a vitát a náci jogvédő hivattal. Nos, az ügy 1970 óta teljesen tisztázott, magyarul is, a Demény szerkesztette utolsó Bartók-kötet, meg az említett hanglemez-összkiadás idevágó felvételének megjelenése óta. Bartókot idézem (DemL. 1976. 728—729. l.):

„Az 5 dallal kapcsolatban a következőket közölhetem:

1929-ben írtam »20 magyar népdalt« zongorára és énekhangra. Ezek a művek nem »feldolgozások«, hanem eredeti kompozíciók, föléljük — mintegy mottóként — helyezett magyar népdalokkal — saját gyűjtésemből. A Budapesti Filharmóniai Társaság 1933-ban ünnepelte 80 éves jubileumát és megkért engem, hogy jubileumi hangversenyük számára bocsássak rendelkezésükre egy új művet. A fent említett 20 dalból 5-öt átírtam zenekarra és énekhangra, ezt a művet azután 1933. nov.-ben a jubileumi hangversenyen be is mutatták.” (Gotthold Ephraim Lessingnek. Budapest, 1938. febr. 10. An die Kurverwaltung, Musikdirektion in Baden-Baden.) A levélből egyébként idéz Kárpáti János is hanglemez-kommentáló szövegében.

A mű egyébként nem kiadatlan, mint Horváth Béla véli (68. l.); Szöllősy András számtalan helyütt megjelent Bartók-műjegyzékének tanúsága szerint megjelent a bécsi Universal-Editionnál. Ilyenformán eselik a szerző kérdése is: „De hát akkor [...] Baden-Badenben hogyan juthattak a darabokhoz, tűzhatték műsorra, pláne Bartók tiltakozása ellenére?”. Egyszerűen meghozatták a zeneanyagot a bécsi kiadótól. A kiadó Bartókhöz, 1938. május 12-én írt leveléből (Documenta Bartókiana 4., 162. l.) kiderül, hogy az anyagot korábban — 1938. február 9-én — küldték el Baden-Badenbe, mint amikor a népdalfeldolgozások körüli jogi vita egyáltalán kipattant. A mű el is hangzott Baden-Badenben, 1938. április 22-én, a III. Nemzetközi Kortárs Zeneünnep megnyitó hangversenyén.

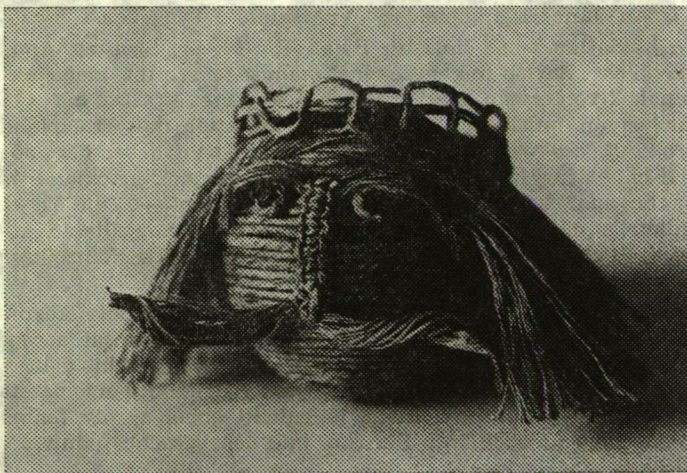
A Bartók-filológiát mindenképp tovább gazdagítaná, ha Horváth Béla közreadná, hogy milyen nyomvonalon haladt „bécsi, berlini és lipcei” kutatásai során, hogyan jutott el a „nyilatkozat” egy példányához éppen Rómában, s ki volt a Rómában fellelt dokumentumpéldány címettje. Arról ugyanis, legalább a nyomtatott Bartók-szakirodalom nem tud, hogy Bartók Rómába is küldött ebből az oly fontos okmányból. S ha kideríthető, hogy kinek küldte Itáliába, még lényegesebb tudnivaló, miért küldte.

Mélységesen tisztellem ama hatalmas energiát, amelyet Horváth Béla a számára rejtélyes ügy megfejtésébe fektetett, vállalva egész nemzetközi detektív munkát. Az eddigiekből, azt hiszem, hitelt érdemlően kiderül azonban, hogy amit talált, nem felfedezés. Tömérdek munkája megtakarítható, energiája más kutatási célra fordítható lett volna, ha a Bartók-breviárium általa idézett lapjain valóban létező ellentmondásra nem partizánmód keresi a feloldást, hanem az intézményesített magyarországi Bartók-kutatás központjához fordul, az MTA Zenetudományi Intézete Bartók-osztályához, közkeletű szóval: a Bartók-Archívumhoz. Félreértés ne essék, magam az Archívumnak nem vagyok munkatársa, de mivel spanyolviaszt felfedezni nem szeretek, kutatóival rendszeresen együttműködöm, valahányszor új, vagy általam újnak vélt adat nyomára jutok. Minden esetben meg is kapom e kollegiális szellemű, maximálisan segítőkész kutatóhelytől a szükséges információt, támogatást, „leleteim” megerősítését, vagy cáfolatát.

Azt hiszem, e „megjegyzésváltásnak”, amelyet — bízom benne — nem vesz rossz néven Horváth Béla, hisz nincs személyes éle semmi (ha becsúszó szerelés, a labdára irányul, vagyis a tárgyra, nem pedig lábra, azaz személyre), van messzebb ható tanulsága is. Nevezetesen arra gondolok, hogy napjainkban, amikor a tudományos kutatások hatékonyságáról mind több és mindegyre nyomatékosabb szó esik, országos kár egyszer már felfedezett-feldolgozott témák újrafeltárása. Ez, mondhatnám, korszerűtlen eljárás, még ha a gazdasági szférától olyan távoleső területen mutatható is ki, mint a zenetudomány. Az információrobbanás a muzikológiában — benne a Bartók-kutatásban is! — oly heves, naponta oly sok új tény-adat-ismeret bukkan elő, hogy releváns új eredményeket pusztán egyéni iniciatívából, a tudományág intézményes-hivatásos művelőitől elszakadva felmutatni egyszerűen nem lehetséges többé.

BREUER JÁNOS

Horváth Béla választ küldött Breuer János kiigazító írásához. Megjegyzéseinek közlését nem tartjuk indokoltnak a személyeskedő hangnem és a vita lényegétől távol eső fejtegetések miatt. Horváth Béla engedélyével a kéziratba bárki betekinthat és a szerzői jogok figyelembevételével szabadon felhasználhatja. (A szerk.)

VÁRNAI
GITTA
MUNKÁJA